

Судоустрій; прокуратура та адвокатура

УДК 347.962

Гудима Віталій Валерійович

*викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури
Львівський університет бізнесу та права*

Гудыма Виталий Валерьевич

*преподаватель кафедры судоустройства, прокуратуры и адвокатуры
Львовский университет бизнеса и права*

Hudyma Vitaliy

Lecturer of the Department of Judiciary, Prosecution and Advocacy

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0001-6708-3910

**УДОСКОНАЛЕННЯ СУСПІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА
ПРОФЕСІЙНОЮ ЯКІСТЮ СУДДІВ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ ЗА
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ КАЧЕСТВОМ СУДЕЙ
IMPROVING PUBLIC CONTROL OVER THE PROFESSIONAL
QUALITY OF JUDGES**

***Анотація.** У статті розкрито особливості та удосконалено механізм суспільного (громадського) контролю за професійною якістю суддів в Україні. З'ясовано, що основні засади проведення суспільного контролю за професійною якістю суддів регулюється Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Резолюцією 1165(1998) Ради Європи «Право на приватність», Рішенням Конституційного Суду України від 06.10.2010 р. № 21-рп/2010, Рішенням Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012, Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні».*

Встановлено, що державний контроль і суспільний контроль за діяльністю суддів існує лише у випадках, якщо не відбувається порушення гарантій незалежності і самостійності судової гілки влади. Визначено, що основним механізмом забезпечення законності (легітимності) судової влади виступає розроблення та впровадження у практику ефективного суспільного контролю за якістю та професіоналізмом корпусу суддів. Доведено, що суспільний контроль за діяльністю суддів, зокрема за рівнем якості та професіоналізму виконання покладених на них посадових обов'язків, може обмежуватися чи проводитись на загальних засадах. З'ясовано, що здійснення суспільного контролю за діяльністю суддів та судів повинно відбуватись систематично, при чому як на етапі добору кандидатів, що претендують на посаду судді, так і на етапах виконання суддями, покладених на них посадових обов'язків. Запропоновано з ціллю подолання недоліків у процедурі добору кандидатів, що претендують на посаду судді, утворити спеціальний орган – інститут мирової юстиції, членами якого мають, насамперед, бути громадяни, що належать до певних територіальних громад, в яких обиратиметься мировий суддя. Доведено, що для проведення суспільного контролю за діяльністю суддів та відповідністю їх вимогам, передбаченим посадою судді, слід сформувати цілісний орган, який буде розглядати такі скарги стосовно дій чи бездіяльності суддів, тобто Дисциплінарний суд України. Визначено, що перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є удосконалення наявних положень щодо соціального контролю за якістю судових рішень в Україні.

Ключові слова: *суддя, суд, корпус професійних суддів, суспільний контроль, інститут мирових суддів, судова влада.*

Анотація. *В статье раскрыты особенности и усовершенствован механизм общественного (гражданского) контроля за профессиональным*

качеством судей в Украине. Выяснено, что основные принципы проведения общественного контроля за профессиональным качеством судей регулируется Конституцией Украины, Законом Украины «О судоустройстве и статусе судей», Резолюцией 1165(1998) Совета Европы «Право на приватность», Решением Конституционного Суда Украины от 06.10.2010 г. № 21-рп/2010, Решением Конституционного Суда Украины от 20.01.2012 г. № 2-рп/2012, Законом Украины «О восстановлении доверия к судебной власти в Украине». Установлено, что государственный контроль и общественный контроль за деятельностью судей существует лишь в случаях, если не происходит нарушения гарантий независимости и самостоятельности судебной ветви власти. Определено, что основным механизмом обеспечения законности (легитимности) судебной власти выступает разработка и внедрение в практику эффективного общественного контроля за качеством и профессионализмом корпуса судей. Доказано, что общественный контроль за деятельностью судей, в частности по уровню качества и профессионализма исполнения возложенных на них должностных обязанностей, может ограничиваться или проводиться на общих основаниях. Выяснено, что осуществление общественного контроля за деятельностью судей и судов должно происходить систематически, причем как на этапе отбора кандидатов, претендующих на должность судьи, так и на этапах выполнения судьями, возложенных на них должностных обязанностей. Предложено с целью преодоления недостатков в процедуре отбора кандидатов, претендующих на должность судьи, создать специальный орган – институт мировой юстиции, членами которого должны, прежде всего, быть граждане, принадлежащих к определенным территориальным общинам, в которых будет избираться мировой судья. Доказано, что для проведения общественного контроля за деятельностью судей и соответствием их

требованиям, предусмотренным должности судьи, следует сформировать целостный орган, который будет рассматривать такие жалобы на действия или бездействия судей, то есть Дисциплинарный суд Украины. Определено, что перспективами дальнейших исследований в этом направлении является совершенствование имеющихся положений относительно социального контроля за качеством судебных решений в Украине.

Ключевые слова: *судья, суд, корпус профессиональных судей, общественный контроль, институт мировых судей, судебная власть.*

Summary. *The article reveals the features and improves the mechanism of public (civil) control over the professional quality of judges in Ukraine. It was found that the basic principles of public control over the professional quality of judges are regulated by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Judicial System and the Status of Judges», the Resolution 1165(1998) of the Council of Europe «Right to Privacy», the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 06.10.2010 No. 21-pn/2010, the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 20.01.2012 No. 2-pn/2012 and the Law of Ukraine «On the restoration of confidence in the judiciary in Ukraine». It has been established that state control and public control over the activities of judges exists only in cases where there is no violation of the guarantees of independence and autonomy of the judicial branch of government. It has been determined that the main mechanism for ensuring the legality (legitimacy) of the judiciary is the development and implementation of effective public control over the quality and professionalism of the judiciary. It has been proved that public control over the activities of judges, in particular in terms of the level of quality and professionalism in the performance of the duties assigned to them, can be limited or carried out on a general basis. It was found that the exercise of public control over the activities of judges and courts should be carried out*

systematically, both at the stage of selection of candidates applying for the position of a judge, and at the stages of performance by judges of their official duties. In order to overcome the shortcomings in the procedure for selecting candidates for the position of a judge, it is proposed to create a special body – the institute of justices of the peace, whose members should be, first of all, citizens belonging to certain territorial communities in which a justice of the peace will be elected. It has been proven that in order to conduct public control over the activities of judges and their compliance with the requirements provided for by the position of a judge, an integral body should be formed that will consider such complaints about the actions or inaction of judges, that is, the Disciplinary Court of Ukraine. It has been determined that the prospects for further research in this direction are the improvement of existing provisions regarding social control over the quality of judicial decisions in Ukraine.

Key words: *judge, court, the corps of professional judges, public control, the institute of justices of the peace, the judiciary.*

Постановка проблеми. Під впливом системної кризи державної влади, що відбулася в Україні, актуальності набула проблематика кадрового забезпечення органів державного влади, у тому числі судових органів. Тут варто зауважити позицію Є. Ткаченка [1], який стверджує, що становлення України як суверенної і демократичної держави вимагає посиленого контролю за діяльністю органів державної влади як з боку державних контролюючих органів, так і з боку суспільства. Проведення перевірок, спостережень, контролю та нагляду як суспільством, так і державними контролюючими органами, за діяльністю підконтрольного об'єкта, дозволяє надати йому відповідну оцінку та сформулювати відповідні висновки про відповідність його дій діям, визначеним у стратегії.

З огляду на те, абсолютно справедливими такі дії є і по відношенню до судової гілки влади. Акцентуючи увагу на специфіці функціонування

судової системи в Україні, слід відмітити, що контроль за її діяльністю дозволить здійснювати правосуддя законно, справедливо, виважено та обґрунтовано. Тому, опираючись на актуальності контролю за діяльністю органів судової гілки влади, тематикою наукового дослідження виступатиме удосконалення цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика контролю за діяльністю судових органів є широко досліджуваною, а саме ґрунтовні дослідження у цьому напрямку здійснюють Н. Нестор [2], С. Пашин [3], В. Речицький [4], Є. Ткаченко [1], О. Хотинська-Нор [5], Д. Шпенюв [6] та інші.

Так, у праці Н. Нестор [2] вказано, що громадський контроль за діяльністю суддів (і суду у тому числі) складається із ряду нормативно установлених процедур та заходів, які проводять суб'єкти громадянського суспільства відносно суддів, судів чи кандидатів, що претендують на посаду судді.

Натомість у праці О. Хотинської [5] зазначено, що громадський контроль у системі органів судової влади виступає зовнішнім регулятором розвитку органів судової гілки влади. Завдяки контролю діяльність органів судової влади скеровується у правильне русло. Окрім того, на думку науковця, громадський контроль являє собою спеціальний механізм, який націлений на запобігання проявам негативних і водночас руйнівних явищ у діяльності судової системи. Громадський контроль за діяльністю органів судової гілки влади повинен відповідати таким принципам як законність, незалежність, системність та ефективність.

Водночас Д. Шпенюв у дослідженні [6] зауважує, що в основі контролю за службою суддів лежать такі особливості, як те, що:

- проведення контролю не має посягати на недоторканність, незалежність і самостійність як суддів, так і судів;
- контроль має проходити у таких формах, які не мають

порушувати процедури проведення правосуддя та впливати на прийняття суддями судових рішень;

– суб'єкти, що безпосередньо здійснюватимуть контроль за діяльністю суддів, не мають перебувати із суддями у правовідносинах влади-підпорядкування, причому у судовій системі взагалі виключеним є такий тип правовідносин;

– застосовувати заходи адміністративного, дисциплінарного чи кримінального характеру може лише обмежене коло суб'єктів контролю та лише відповідно до підстав, визначених у законодавстві.

Аналіз джерел [1–6] засвідчив, що проблематика контролю за діяльністю суддів і судів потребує проведення більш ґрунтовних досліджень.

Мета статті. Метою статті є удосконалення механізму суспільного (громадського) контролю за професійною якістю суддів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика показує, що як державний контроль, так і суспільний контроль за діяльністю суддів, існує лише у випадках, якщо не відбувається порушення гарантій незалежності і самостійності судової гілки влади. В основі державного контролю лежить прийняття законодавчих актів, в яких чітко зазначено правові засади організування і функціонування судових органів. Натомість суспільний контроль за діяльністю судових органів здійснює народ, оскільки народ, як зазначено у Конституції України [7] – є єдиним джерелом державної влади.

Акцентуючи увагу на ідеї забезпечення високого рівня законності (легітимності) судової гілки влади, слід відмітити, що першим етапом цього процесу повинно виступати, насамперед, проведення контролю за діяльністю органів судової влади. У такій ситуації слушною виступає позиція відомого юриста В. Речицького [4], який стверджує, що за умов конституціоналізму держава не зобов'язана вчити своїх громадян належно

поводитися, водночас громадяни мають першочергове право висувати державі умови спрямування належної, на їх думки, діяльності.

Варто відмітити, що судова влада проявляється у діяльності носіїв цієї влади, тобто у діяльності суддів. З огляду на те, основним механізмом забезпечення законності (легітимності) судової влади виступає розроблення та впровадження у практику ефективного суспільного контролю за якістю та професіоналізмом корпусу суддів. Суспільна оцінка поведінки суддів, що зроблена суспільством, певним чином формує ставлення суспільства до судової влади та суддів зокрема.

Дослідження доводять, що суспільний контроль за діяльністю суддів, зокрема за рівнем якості та професіоналізму виконання покладених на них посадових обов'язків, може обмежуватися чи проводитись на загальних засадах. Суб'єктом обмеженого суспільного контролю виступають, насамперед, тільки сторони і учасники судового процесу, які оскаржують дії (звертаючись при цьому до Вищої ради правосуддя та/чи до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України) і рішення (звертаючись до вищестоящої судової інстанції), зроблені чи ухвалені суддею.

Що стосується загального контролю, то суб'єктами його проведення є необмежене коло осіб, тобто будь-яка особа може мати доступ до ухвалених судових рішень, користуючись при цьому інформацією, поданою у мережі Інтернет. Окрім того, будь-хто має право звернутися із скаргою про надання інформації про факти неналежної поведінки суддів поза межами процесуальної сфери до уповноваженого органу.

Разом з тим, механізм обмеженого суспільного контролю є установлений нормативно та передбачає проведення перевірки дій та/чи рішень суддів. Натомість необмежений суспільний контроль є більш перспективним у напрямку забезпечення та дотримання законності судової влади. З огляду на те, розробленню нових видів та удосконаленню існуючих видів суспільного контролю повинен надаватися особливий

пріоритет у системі забезпечення та підтримання законності судової гілки влади.

До прикладу, слід удосконалити положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [8], а саме механізм загального соціального контролю за діяльністю суддів у напрямку публікування копій декларацій, заповнених та поданих суддями про їх майно, доходи, витрати та зобов'язання. Так, статтею 62 «Декларація доброчесності судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [8] передбачено, що декларація доброчесності судді повинна бути відкритою і загальнодоступною, а також оприлюднюватись на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Доступність декларації, визначена положеннями статті 62, вказує на те, що існує безперешкодний шлях до отримання інформації про майно, доходи, витрати та зобов'язання суддів.

У Резолюції 1165(1998) Ради Європи «Право на приватність» [9] зазначено, що публічні особи зобов'язані погодитися із позицією, що особливість їх статусу, визначеного у суспільстві, автоматично підвищує рівень тиску на приватність їх життя (згідно статті 6).

Таку позицію про підвищення тиску на приватність життя публічних осіб представлено і у відповідних рішеннях Конституційного Суду. Так, до прикладу, у Рішенні Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) [10] зазначено, що застосування обмежень, взаємопов'язаних із необхідністю проведення фінансового контролю за діяльністю певних осіб, дозволяє виявити випадки вчинення корупційних

правопорушень. Такий аспект є особливо важливим у доборі кандидатів, що претендують на посади суддів.

Своєю чергою, у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України [11] вказано, що особі, яка перебуває на посаді, що пов'язана із виконанням функцій держави чи органів місцевого самоврядування, надаються гарантії захисту її прав, однак на неї накладаються додаткові обтяження. Публічність діяльності як осіб, що мають владні повноваження, так і посадових осіб органів державної влади та/чи органів місцевого самоврядування, повинна передбачати висвітлення відповідної інформації. Такий аспект дозволяє сформувати думку у громадян щодо їх довіри до діяльності державних органів та/чи органів місцевого самоврядування, а також сприяє підвищенню авторитетності діяльності державних органів та/чи органів місцевого самоврядування у суспільстві.

Таким чином, доцільно зауважити, що оприлюднення інформації у деклараціях судьями про їх майно, доходи, витрати та зобов'язання виступатиме важливим засобом здійснення суспільного контролю за законністю, справедливістю та чесністю посадових осіб судових органів. У законодавстві, окрім декларації доходів, доцільно передбачити і декларацію витрат, опираючись при цьому на досвід США та Німеччини. Оприлюднення витрат посадовими особами не тільки судових органів, але і інших органів державної влади, аж ніяк не суперечитиме принципу порушення їх приватності. Так, особа, що працює у органах державної влади, повинна чітко розуміти, що її певні права є обмеженими, оскільки це підкреслюється публічністю такої посади.

Варто також звернути увагу на позицію С. Пашина [3], який стверджує, що суддя, виконуючи покладені на нього повноваження, має

цілком цілеспрямовано вважати себе не частиною представників національної еліти, яка хоче забезпечити собі особливо високий рівень життя та добробуту, а частиною тих осіб, за якими закріплено функції служіння суспільству, виконуючи їх якісно та професійно. Судді повинні захищати інтереси суспільства відповідно до закону, водночас їхні інтереси захищені відповідними правовими гарантіями.

Треба відмітити і те, що методи суспільного контролю за професійною якістю суддів повинні, насамперед, виходити із механізмів формування корпусу суддів. З метою підвищення рівня довіри громадян до діяльності суддів та судів, держава зобов'язана проводити контроль за відповідністю суддів вимогам, передбаченим посадою судді. Водночас, як показує практика, механізм контролю за діяльністю суддів та судів має декілька недоліків. Зокрема контроль не дозволяє визначити, чи абсолютно усі судді, що займають посади у органах судової влади, є гідними особами та відповідають вимогам до зайняття посади судді.

З огляду на те, здійснення суспільного контролю за діяльністю суддів та судів повинно відбуватись систематично, при чому як на етапі добору кандидатів, що претендують на посаду судді, так і на етапах виконання суддями, покладених на них посадових обов'язків. Так, судді, виконуючи покладені на них посадові обов'язки, зобов'язані дотримуватись головних принципів функціонування судової гілки влади, а саме принципу незалежності та принципу самостійності.

Акцентуючи увагу на суспільному контролі, що проходить на етапі формування корпусу суддів, то станом на сьогодні відповідальність за цю процедуру несе Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Так, Вищою кваліфікаційною комісією суддів України проводиться контроль за процедурою добору кандидатів, що претендують на посаду судді. Однак, з огляду на політичну кризу 2013-2014 років, такий вид контролю засвідчив деякі недоліки у процедурі добору кандидатів, що претендують на посаду

судді. Зокрема, насамперед, встановлено, що особи, які впливали на падіння авторитетності судової гілки влади, вправно займали посади судді.

Тому з ціллю розв'язання такої проблематики, насамперед, пропонується утворити спеціальний орган – інститут мирової юстиції, членами якого мають бути громадяни, що належать до певних територіальних громад, в яких обиратиметься мировий суддя. Реалізація такого напрямку беззаперечно буде відповідати міжнародним стандартам гарантування та забезпечення прав громадян у сфері судочинства і правосуддя. Насамперед громадяни отримають право на свого суддю, водночас підвищиться вплив суспільства на процедуру формування корпусу суддів. При цьому предметною компетенцією мирових суддів виступатиме розгляд доволі нескладних кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення та/чи цивільних справ, де вагомість позову є нескладною.

Що стосується організаційно-правових засад діяльності інституту мирової юстиції, то ця проблематика є предметом досліджень багатьох науковців та юристів-практиків. До прикладу, доволі широкою проблемою виступає проблема встановлення критеріїв, за якими визначатиметься професійна придатність кандидатів, що претендують на посаду мирового судді. Окрім того, невідомо, що насамперед має виступати ключовою засадою прийняття кандидата на посаду мирового судді – його життєвий досвід, рівень авторитетності і поваги, яку виявляють до нього члени тієї територіальної громади, у якій він претендує на посаду судді, чи професійний досвід та освіта? При цьому, варто відмітити, що, як перша група критеріїв, так і друга група критеріїв, є доволі важливими та повинні застосовуватись у комплексі.

Варто відзначити, що немає ніяких гарантій того, що посаду мирового судді може зайняти недосвідчений кандидат. Пересічний громадянин не може повністю оцінити рівень професіоналізму та

освіченості кандидата, що претендує на посаду мирового судді. Тому тут слід зазначити, що вирішенням цієї проблеми має безпосередньо зайнятись Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Так, Вища кваліфікаційна комісія суддів України має проводити кваліфікаційний іспит, за результатами якого посади мирових суддів займатимуть ті кандидати, що успішно складуть кваліфікаційний іспит, оскільки володіють високими професійними якостями. Стосовно обрання кандидатів, що претендують на посади мирових суддів у певних територіальних громадах, то в основі кваліфікаційного іспиту повинна лежати специфіка тих територіальних громад.

Результати виконання кваліфікаційного іспиту кандидатами, що претендують на посади мирових суддів у відповідних територіальних громадах, мають бути оприлюднені у тих територіальних громадах. З огляду на результати кваліфікаційного іспиту, члени територіальної громади виберуть відповідного кандидата на посаду мирового судді, використовуючи для цього метод таємного голосування. При цьому, ключовою перевагою кандидата, що претендує на посаду мирового судді, виступатимуть його знання та вміння бути носієм судової влади.

Як варіант покращення процедури добору кандидатів, що претендують на посаду судді, то, насамперед, слід підвищити рівень законності (легітимності) судової влади. З огляду на те, першочергово треба збільшити кількість членів, що представляють інтереси суспільства, у складі комісії, що здійснює відбір кандидатів, що претендують на посади суддів. Тобто не лише Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Вища рада правосуддя будуть обирати кандидатів на посади суддів – вагомим також має бути вплив зі сторони суспільства.

Станом на сьогодні процедура формування корпусу суддів із залученням суспільства в Україні реалізується частково. Так, відповідно до статті 4 «Тимчасова спеціальна комісія» Закону України «Про відновлення

довіри до судової влади в Україні» [12], до складу Тимчасової спеціальної комісії, яка проводить перевірку суддів судів загальної юрисдикції, входять 15-ть членів, зокрема:

1) 5-ть членів, яких обирає Пленум Верховного Суду України із числа суддів, що є у відставці, при чому протягом п'яти останніх років обіймали посаду судді та не обіймали жодних адміністративних посад у судах чи не були членами жодних політичних партій;

2) по 5-ть членів, яких обирають Верховна Рада України і Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики, із числа представників громадськості, які безумовно мають бути громадянами України і мати вищу освіту.

Водночас членом Тимчасової спеціальної комісії не може бути народний депутат України, що обраний до Верховної Ради України сьомого скликання, державний службовець, діючий суддя чи особа, яка в період останніх 10-ти років обіймала посади у правоохоронних органах або притягалася до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень чи притягалася до кримінальної відповідальності (відповідно до п. 6 статті 4 «Тимчасова спеціальна комісія» Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [12]).

З огляду на представлені вище варіанти покращення процедури формування корпусу суддів в контексті удосконалення суспільного контролю за професійною якістю суддів, слід відмітити, що їх поєднання дасть можливість отримати кращий результат.

Водночас суспільний контроль за діяльністю діючих суддів має проводитися через такі напрямки:

1) оскарження рішення, ухваленого суддею у вищестоящій інстанції;

2) подання до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України скарги про ініціювання дисциплінарного провадження відносно суддів

апеляційних і місцевих судів;

3) подання до Вищої ради правосуддя скарги про ініціювання дисциплінарного провадження відносно суддів Верховного Суду та/чи суддів Вищих спеціалізованих судів;

4) подання до Вищої ради правосуддя скарги про ініціювання питання стосовно звільнення судді згідно порушення ним присяги та/чи вимог несумісності.

Якщо суспільний контроль передбачає оскарження рішення, ухваленого суддею, у вищестоящій інстанції, то процедура здійснення цього контролю має відповідати вимогам та стандартам судочинства та не має аж ніяк змінювати правовий статус судді. Натомість, якщо суспільний контроль передбачає подання скарги до Вищої ради правосуддя та/чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, то відповідно матимуть місце зміни статусу судді чи взагалі його втрата.

Доцільно відзначити, що громадяни, подаючи скаргу, мають право висунути підставу про ініціювання провадження стосовно притягнення судді до юридичної відповідальності, зокрема до конституційної чи до дисциплінарної її видів. Практика свідчить, що кількість скарг, поданих громадянами стосовно притягнення суддів до юридичної відповідальності, щороку зростає. Така тенденція насамперед пов'язана із тим, що швидкими темпами зростає рівень соціальної активності громадян. Водночас подання скарг громадянами стосовно притягнення суддів до юридичної відповідальності може бути пов'язане також із неефективністю діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і Вищої ради правосуддя у напрямку формування висококваліфікованого корпусу суддів.

Своєю чергою, процедура подання скарг громадянами на сьогодні є трохи ускладнена у напрямку забезпечення високого рівня ефективності суспільного контролю за професійною якістю суддів. До прикладу, пересічний громадянин не може до кінця визначитись із тим, в який саме

орган йому слід звертатись – чи до Вищої ради правосуддя, чи до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Разом з тим, у більшості випадків громадяни не можуть визначити ознаки правопорушення, тобто чи суддя порушив службові обов'язки – чи конституційні. З огляду на такі проблеми, виникають ситуації, коли громадяни відмовляються від своїх намірів про подання скарги на суддю. У такому разі соціальний ефект не досягається та знижується рівень довіри громадян до діяльності суддів та судової гілки влади загалом.

Як вирішення цієї проблеми, доцільно насамперед розробити та впровадити у практику механізм суспільного контролю за діяльністю суддів та відповідністю її вимогам, передбаченим посадою судді, внаслідок формування цілісного органу, який буде розглядати такі скарги стосовно дій чи бездіяльності суддів. Таким органом може виступати Дисциплінарний суд України. До прикладу, цей орган у перспективі може стати судом честі, в якому судді зможуть відстоювати свою честь і репутацію. З огляду на те, створення Дисциплінарного суду України дозволить посилити гарантії правового статусу суддів. Водночас громадяни, що звертатимуться із скаргами до цього органу, матимуть право на зрозумілу та чітку процедуру розгляду їх скарги.

Що стосується складу Дисциплінарного суду України, то його членами насамперед повинні стати професійні судді, відбір та призначення яких має проходити за спеціальною процедурою. Окрім того, членами Дисциплінарного суду України повинні бути також і представники суспільства. Представники суспільства, будучи членами Дисциплінарного суду України, виконуватимуть, до прикладу, функції присяжних або народних засідателів. Водночас до складу професійних суддів можуть входити високопрофесійні судді, що перебувають у відставці, чи судді, які мають особливу авторитетність серед інших суддів.

Основною метою функціонування Дисциплінарного суду України

повинно стати надання оцінки суддям, які виступають предметом розгляду скарг. Слід відмітити, що для того, щоб створити Дисциплінарний суд України, потрібно внести деякі зміни до законодавства, прийняти нові нормативно-правові акти. Так, насамперед слід розробити статут та процедуру створення Дисциплінарного суду України, сформувавши відповідні дисциплінарні провадження, визначити диференціації дисциплінарних стягнень.

Однак, тут слід зауважити, що створення Дисциплінарного суду України, насамперед, дозволить удосконалити механізм суспільного контролю за професійною якістю суддів. Такі дії, своєю чергою, стануть важливим інструментом забезпечення законності судової влади. Разом з тим, відбудеться посилення гарантій правового статусу суддів, тому що оцінювати дії судді буде спеціальний орган відповідно до спеціальних процедур.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами опрацювання джерел [1–13] розкрито особливості удосконалення суспільного (громадського) контролю за професійною якістю суддів. З'ясовано також, що:

– засади проведення суспільного контролю за професійною якістю суддів регулюється Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Резолюцією 1165 (1998) Ради Європи «Право на приватність», Рішенням Конституційного Суду України від 06.10.2010 р. № 21-рп/2010, Рішенням Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012, Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;

– державний контроль і суспільний контроль за діяльністю суддів існує лише у випадках, якщо не відбувається порушення гарантій незалежності і самостійності судової гілки влади;

– основним механізмом забезпечення законності (легітимності)

судової влади виступає розроблення та впровадження у практику ефективного суспільного контролю за якістю та професіоналізмом корпусу суддів;

– суспільний контроль за діяльністю суддів, зокрема за рівнем якості та професіоналізму виконання покладених на них посадових обов'язків, може обмежуватися чи проводитись на загальних засадах;

– оприлюднення інформації у деклараціях суддями про їх майно, доходи, витрати та зобов'язання виступатиме важливим засобом здійснення суспільного контролю за законністю, справедливістю та чесністю посадових осіб судових органів;

– методи суспільного контролю за професійною якістю суддів повинні, насамперед, виходити із механізмів формування корпусу суддів;

– здійснення суспільного контролю за діяльністю суддів та судів повинно відбуватись систематично, при чому як на етапі добору кандидатів, що претендують на посаду судді, так і на етапах виконання суддями, покладених на них посадових обов'язків;

– з ціллю подолання недоліків у процедурі добору кандидатів, що претендують на посаду судді, слід утворити спеціальний орган – інститут мирової юстиції, членами якого мають насамперед бути громадяни, що належать до певних територіальних громад, в яких обиратиметься мировий суддя;

– на сьогодні процедура формування корпусу суддів із залученням суспільства в Україні реалізується частково: перевірку суддів судів загальної юрисдикції проводять 15-ть членів, зокрема: 5-ть членів обирає Пленум Верховного Суду України із числа суддів, що є у відставці, при чому протягом п'яти останніх років обіймали посаду судді та не обіймали жодних адміністративних посад у судах чи не були членами жодних політичних партій та по 5-ть членів обирають Верховна Рада України і Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики, із числа

представників громадськості, які безумовно мають бути громадянами України і мати вищу освіту;

– суспільний контроль за діяльністю діючих суддів має проводитися через оскарження рішення, ухваленого суддею у вищестоящій інстанції, подання до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України скарги про ініціювання дисциплінарного провадження відносно суддів апеляційних і місцевих судів, подання до Вищої ради правосуддя скарги про ініціювання дисциплінарного провадження відносно суддів Верховного Суду та/чи суддів Вищих спеціалізованих судів чи подання до Вищої ради правосуддя скарги про ініціювання питання стосовно звільнення судді згідно порушення ним присяги та/чи вимог несумісності;

– для проведення суспільного контролю за діяльністю суддів та відповідністю їх вимогам, передбаченим посадою судді, слід сформувати цілісний орган, який буде розглядати такі скарги стосовно дій чи бездіяльності суддів, тобто Дисциплінарний суд України.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є удосконалення наявних положень щодо соціального контролю за якістю судових рішень в Україні.

Література

1. Ткаченко Є. В. Контроль за владою в умовах демократичного суспільства // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2013. № 1062, Вип. 14. С. 59–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1062_14_15
2. Нестор Н. В. Поняття громадського контролю за діяльністю суддів і система суб'єктів його здійснення // Право і Безпека. 2019. № 2(73). С. 43–47. doi: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.2.06>

3. Пашин С. А. Состязательный уголовный процесс: монография. М.: Р. Валент, 2006. 200 с. URL: <http://www.neps.ru/media/files/library/file85.pdf>
4. Речицький В. Політико-правовий коментар до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частини першої, другої статті 32, частини другої, третьої статті 34 Конституції України // Інформаційний портал «Права людини в Україні» ГО «Харківська правозахисна група», 03.02.2012. URL: <http://khrpg.org/1328294578>
5. Хотинська-Нор О. З. Громадський контроль як фактор розвитку судової системи // Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 4(31). С. 108–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_4_14
6. Шпенюв Д. Ю. Особливості контролю за службою суддів в Україні // Митна справа. 2014. № 6(2.2). С. 438–444. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2014_6%282.2%29__35
7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
9. Резолюція 1165(1998). Право на приватність // Рада Європи. Комітет Міністрів. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvathnist/>
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади

- запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) від 06.10.2010 р. № 21-рп/2010 (Справа № 1-27/2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10#Text>
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 (Справа № 1-9/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>
12. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 08.04.2014 р. № 1188-VII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text>
13. Гладій С. В. Легітимність судової влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7761>

References

1. Tkachenko Ye. V. Kontrol za vladoiu v umovakh demokratychnoho suspilstva // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Pravo. 2013. № 1062, Vyp. 14. S. 59–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1062_14_15
2. Nestor N. V. Poniattia hromadskoho kontroliu za diialnistiu suddiv i systema subiektiv yoho zdiisnennia // Pravo i Bezpeka. 2019. № 2(73). S. 43–47. doi: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.2.06>

3. Pashin S. A. Sostyazatelnyy ugovovnyy protsess: monografiya. M.: R. Valent, 2006. 200 s. URL: <http://www.neps.ru/media/files/library/file85.pdf>
4. Rechytskyi V. Polityko-pravovyi komentar do Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Zhashkivskoi raionnoi rady Cherkaskoi oblasti shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen chastyny pershoi, druhoi statti 32, chastyny druhoi, trettoi statti 34 Konstytutsii Ukrainy // Informatsiinyi portal «Prava liudyny v Ukraini» HO «Kharkivska pravozakhysna hrupa», 03.02.2012. URL: <http://khpg.org/1328294578>
5. Khotynska-Nor O. Z. Hromadskyi kontrol yak faktor rozvytku sudovoi systemy // Chasopys tsyvilnoho i kryminalnoho sudochynstva. 2016. № 4(31). S. 108–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_4_14
6. Shpenov D. Yu. Osoblyvosti kontroliu za sluzhboiu suddiv v Ukraini // Mytna sprava. 2014. № 6(2.2). S. 438–444. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2014_6%282.2%29__35
7. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254к/96-BP (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-бп#Text>
8. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
9. Rezoliutsiia 1165 (1998). Pravo na pryvatnist // Rada Yevropy. Komitet Ministriv. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvatnist/>
10. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen zakoniv Ukrainy «Pro zasady zapobihannia ta protydii koruptsii», «Pro vidpovalnist

- yurydychnykh osib za vchynennia koruptsiinykh pravoporushen», «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za koruptsiini pravoporushennia» (sprava pro koruptsiini pravoporushennia ta vvedennia v diiu antykoruptsiinykh zakoniv) vid 06.10.2010 r. № 21-pp/2010 (Sprava № 1-27/2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10#Text>
11. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Zhashkivskoi raionnoi rady Cherkaskoi oblasti shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen chastyn pershoi, druhoi statti 32, chastyn druhoi, tretoi statti 34 Konstytutsii Ukrainy vid 20.01.2012 r. № 2-pp/2012 (Sprava № 1-9/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>
12. Pro vidnovlennia doviry do sudovoi vlady v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 08.04.2014 r. № 1188-VII (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text>
13. Hladii S. V. Lehitymnist sudovoi vlady : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.10 / Natsionalnyi yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2015. 20 s. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7761>